

ვახტანგ თევდორაძე

ჰიქმა ას-საბაჰალის კონცეფცია

მიუხედავად იმისა, რომ არაბეთში ისლამამდელ პერიოდში კერპთაყვანისმცემლობა იყო გაბატონებული, ორი ძირითადი მონოთეისტური რელიგია (იუდაიზმი და ქრისტიანობა) მაინც შეიქრა ნახევარკუნძულზე და დიდი კულტურული ზეგავლენა მოახდინა, როგორც ჯაჰილიის პერიოდზე, ასევე ისლამის ჩასახვაზე, მაგრამ ყურანში იუდაიზმს უფრო დიდი ყურადღება ეთმობა, ვიდრე ქრისტიანობას.

ისლამამდელ პერიოდში მექის ჩრდილოეთით მრავლად იყო იუდეური ტომები, ხოლო მედინის ირგვლივ კი სამი ტომის დასახლება არსებობდა: ბანუ კანუჯა, ბანუ ნადირი და ბანუ კურაჰზა (ნ. გელოვანი, გ. სანიკიძე, 2009, გვ. 22). მას შემდეგ რაც მუჰამედი გახდა მუსულმანური მექის ლიდერი, სავსებით მისაღები და გასააზრებელია ის აზრი, რომ მას საკმაოდ კარგი და მჭიდრო ურთიერთობა ჰქონდა ამ ზემოთ ჩამოთვლილ ტომებთან, მაგრამ ჩვენამდე მოღწეულ წყაროებში არ არის გადმოცემა იმის შესახებ, რომ იუდეველები დასახლებული ყოფილიყვნენ თავად წმინდა ქალაქში; ისინი, როგორც აღვნიშნეთ, ცხოვრობდნენ ჩრდილოეთით, სადაც გადიოდა სავაჭრო-საქარავნო გზები, ამიტომ კონტაქტები არაბებსა და მათ შორის დიდ წილად განპირობებული იქნებოდა სწორედ ამ გარემოებით. საინტერესოა, თუ როგორ მოხვდნენ ეს ტომები ამ ადგილებში. ერთი ვერსიით, არის ცნობები იმისა, რომ ისინი იყვნენ თავად იუდეველთა შთამომავლები, რომლებიც იძულებით გადასახლდნენ წინა პერიოდში, კერძოდ ჩვ. წ. აღ-მდე VI საუკუნეში, როდესაც ადგილი ჰქონდა რომაელთა მხრიდან იერუსალიმის დაკავებას და სირია-პალესტინის დარბევას. სწორედ ამ დროს დასახლდნენ ისინი მედინის, თაიმის და ვადი ალ-კურის მიდამოებში, რომლებიც H-III საუკუნეებში ავსისა და ხაზრაჯის ტომებისაგან განიცდიდნენ დიდ შევიწროებას. მეორე ვერსიით, ესენი არიან თავად იუდაიზმზე მოქცეული არაბები, არც ეს ვერსიაა საფუძველს მოკლებული, რადგან სწორედ იმ გადასახლების შემდეგ, რომელზედაც ვისაუბრეთ, თითქმის მთელი მაშინდელი არაბული სამყარო, იემენისა და იანრიბის გამოკლებით, გაეცნო ამ მონოთეისტურ რელიგიას.

არაბული კულტურის ჩასახვისა და განვითარების საწყის ეტაპზე, ებრაელები უკვე ცხოვრობდნენ მათ შორის და საუბრობდნენ მათსავე ენაზე. ისინი თანდათანობით ქმნიან თავიანთ ქმნილებებს სწორედ არაბულ ენაზე, საბოლოოდ კი შექმნეს ისეთი ძეგლები, რომლებმაც აჯობა კიდევ თავად გაყალბებულ არაბულ ლიტერატურას. ამასთან ერთად, არაბულ-ებრაული ლიტერატურა ისეთი დიდია და მასშტაბური, რომ არ არის არანაირი საფუძველი, შესაძლებლობაც კი, რომ ეჭვი შეიტანო იმ საერთო მახასიათებელ შტრიხებში, რომლებიც მათ გააჩნიათ. სამწუხაროდ, აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ამ თემისადმი არ არსებობს რაიმე დიდი ნაშრომი, კვლევა. მხოლოდ ერთ მე-19-20 სს. გამოჩენილ ავსტრიელ მეცნიერს მ. შტეინშნეიდერს აქვს ამ თემაზე წიგნი "Die Arabische Literatur der Juden. Frankfurt am Main, 1902".

ახლა კი კონკრეტულად ვისაუბროთ ადრეულ, ისლამამდელ არაბულ ლიტერატურაზე. ამ პერიოდის არაბულ-ებრაული ლიტერატურული ძეგლები, საერთოდ არ განსხვავდება სუფთა არაბულისაგან (იგულისხმება ფორმა და მოტივები). ის ისეთივე ძველია, როგორც თავად არაბული პოეზია, უმრავლეს შემთხვევაში, ატარებს იმავე ნიშანსა და იმავე ფორმას. ამ ძეგლებს მიეკუთვნება პოემები, რომლებშიც ასახულია ის ამბები, რომლებსაც ადგილი ჰქონდა V საუკუნეში. ძველ არაბულ-ებრაულ პოეზიაში შეგვიძლია გამოვყოთ ორი პერიოდი: 1. ისლამამდელი ლირიკა; 2. მოციქულ მუჰამედის პერიოდის პოლემიკური ხასიათის პოეზია. პირველ პერიოდს მიეკუთვნება და პირველი ებრაელი, ვინც ლექსი დაწერა არაბულ ენაზე, იყო პოეტი ქალი სარა. ის ცხოვრობდა მედინაში, მიეკუთვნებოდა ბანუ კურაიჯას ტომს. თავის ლექსებში დასტირის არაბთა მიერ დალატით მოკლულ საკუთარ თანატომელებს. თავის აპოგეას ამ პერიოდის არაბულ-ებრაულმა პოეზიამ მიიღწია პოეტ ას-სამავალის შემოქმედებაში; აღსანიშნავია მისი დამოკიდებულება და პატიოსნება სიტყვისადმი, მისი ბრძნული გამონათქვამები. წყაროების მიხედვით, პოეტი თავის დასახლების მახლობლად ნეჯდში ალ-აბლაკის ციხის სამხედრო მეთაური იყო, მისი წარმომავლობა გაურკვეველია; ზოგიერთი წყარო მას მოიხსენიებს ას-სამავალ იბნ ადიია ალ-იაჰუდ, სხვა წყაროები კი ას-სამავალ იბნ ღარიდ იბნ ადიია. მან გაწირა თავისი შვილი იმისათვის, რომ არ გაეტეხა სიტყვა და ჩაებარებინა იარაღი, რომელიც მას მისმა მეგობარმა იმრუ ლ-კასიმამ (ისლამამდელი არაბული პოეზიის მეფედ წოდებული) შესანახად დაუტოვა, როცა ის (იმრუ ლ-კასი) სირიისა და ბიზანტიისაკენ გაემართა. ამიტომ ას-სამავალი ყველა დროის არაბი მწერლებისათვის არის ერთგულების და გმირობის სანიშნო მაგალითი. მისი ერთ-ერთი პოემა სწორედ ამ ამბის აღწერას ეძღვნება. ის ბევრჯერ გადაიწერა და დაიბეჭდა, ამიტომ, ბუნებრივია, მასში იქნება ცვლილებები და ორიგინალს მცირედით დასცილდებოდა. საერთოდ, მას მიეწერება 9 პოემა, რომელთაგან პოპულარობა მხოლოდ ორმა ჰპოვა; ერთი შესულია ისეთი ცნობილი კრებულების ავტორის წიგნში, როგორიც არის აბუ თამამის “წიგნი გმირობებისა”. შემთხვევითი არ არის, რომ აბუ თამამმა ის შეიყვანა სწორედ კრებულში “წიგნი გმირობებისა”, რადგან, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ის თავისი ადამიანური თვისებებით სამაგალითო ადამიანი იყო. მეორე მისი პოემა ალ-ასმა'ის აქვს შეტანილი თავის კრებულში ალ-ასმა'იია (ენციკლოპედია, 1991, გვ. 1041). მისი რამდენიმე ფრაგმენტი ასევე გვხვდება იბნ სალამა ალ ჭუმაჰის წიგნში “პოეტთა კლასები”. ამ პოემაში ას-სამავალი საუბრობს დაბადებაზე, გარდაცვალებაზე, სიკვდილზე და რაოდენაც საინტერესოა — განკითხვის დღეზე. აი აქ აშკარად არის იუდაიზმის ზეგავლენა, კერძოდ აგადასი (არამეულად თხრობა) (თალმუდური ლიტერატურის ნაწილი, მნიშვნელოვანი დარგი, რომლის მიზანია ბიბლიაში წარმოდგენილი თვალსაზრისებისა და შეხედულებების განხილვა, მათი შემდგომი განვითარება, რომელიც შეიცავს რელიგიურ-ზნეობრივი ხასიათის აფორიზმებს და რელიგიურ-ეთიკურ სწავლებებს, დარიგებებს, ასევე, ისტორიულ გადმოცემებსა და ლეგენდებს, თავად აგადა ჩამოყალიბდა ჩვ. წ. აღ. II საუკუნეში, და ისიც, ისევე როგორც მთელი ისლამამდელი არაბული პოეზია, ზეპირად გადაცემოდა, ქადაგებდა წერილს ძლიან მიმზიდველი პოეტური ფორმით) (ზ. ცხვედიანი, 2007-2008, გვ. 137).

რაც შეეხება ამ პოემების ავთენტურობას, ნოლდეკე მასზე უარყოფითად საუბრობს, ხოლო ლევი დელია ვიდა ამბობს, რომ ერთი პოემა ნამდვილად არის ას-სამავალის შთამომავლის, რომელმაც მიიღო ისლამი, მაგრამ მაინც განიცდიდა იუდაიზმის გავლენას (გ. ლევი დელია ვიდა, 1931, გვ. 53). ჩვენი მხრივ დავძინთ, რომ ზემოთ მოყვანილი ფაქტები საკმაოდ დამაჯერებელია და ეჭვგარეშეა, რომ ეს ლექსები, მართლაცდა, მისი დაწერილია.

ას-სამავალის ზემოთ ნახსენებ კასიდაში არის სამი ბეითი, სადაც პოეტი აყალიბებს თავის აზრს წუთისოფელსა და ამ ცხოვრების დაუნდობლობასთან დაკავშირებით, მთელი გულთ საუბრობს ადამიანზე, ადამიანობაზე, მის შეგნებაზე, ასევე, თუ როგორი უნდა იყოს ადამიანის სული; რა თქმა უნდა, უნაკლო და უმწიკვლო, რომ მან (ადამიანმა) ამ ცხოვრებაში მთელი თავისი გზა უნდა განვლოს პატიოსნად, სიკეთისა და მოწყალების კეთებაში; ლამაზად აღწერს, რომ ვინც ამას აკეთებს, მასზე “ყველა ტანსაცმელი კარგია”. პოეტი გვიზიარებს თავის აზრს, რომ როგორც არის ადამიანის შინაგანი სამყარო, ასეთივეა მისი გარეგნობა — მისი სულის ანარეკლი (შგავს გამონათქვამს: “თუ როგორიცაა ადამიანი შინაგანად, ასეთივეა ფიზიკურადაც”, ან საპირისპიროდ “მახინჯ სხეულში, მახინჯი სულია”):

“მანამ სანამ შენი გზა პატიოსანია, სანამ სული სუფთაა //

შენზე ყველა ტანსაცმელი კარგია”.

14 (إذ المرء لم يندس من اللوم عرضه * فكلى رداء يرتديه جميل). (الديوان السموال)

სინანულით და მთელი გულწრფელობით აღწერს იმ ადამიანს და მის განცდებს, რომელსაც შეიძლება ამ დაუნდობელ და გულქვა ცხოვრებაში ფეხი დაუცდეს და დაკარგოს სიყვარულის, შეწყალების ან შეწყნარების იმედი. ვერაფერი ცხოვრება არავის პატიებს შეცდომებს. ამიტომ საჭიროა, ადამიანმა მთელი თავისი ცხოვრება გაატაროს სუფთად, შეძლებისდაგვარად შეუცდომლად, რაც მთავარია, იყოს ყურადღებით:

“მაგრამ თუ დასუსტდები, ფეხი დაგიცდება და დაეცემი //

მაშინ არ დაელოდო სინანულს, არავის შექებას არ დაელოდო”.

14 (إذ المرء لم يحمل على النفس * فليس إلى حسن الثناء سبيل). (الديوان السموال)

და ასრულებს თავის ბრძნულ გამონათქვამებს საკმაოდ საინტერესო ბეითით, სადაც, გვეუბნება, რომ ჭეშმარიტი გმირისთვის (ვაჟკაცისათვის) ცხოვრების გზა მუდამ მოკლეა და ყველაზე უფრო შესაფერისი — სიკვდილი ბრძოლის ველზე:

“არა, გარდაცვალება კარგია ბრძოლაში, სასიკვდილო ბრძოლაში //

გმირისთვის გზა ყოველთვის მყარია და ძალიან მოკლე”.

პოეტის შემოქმედებიდან მოხმობილი ეს ბეითები სრულად წარმოაჩენს, თუ რა კარგად იცნობს იგი ადამიანობას, კერძოდ კი ვაჟკაცობას, აფასებს გმირებს, და მეომრებს, გვიხატავს ცხოვრების დაუნდობელ სურათებს, რომელიც არავის არაფერს პატიებს, არავის არ ინდობს, ყველას მიმართ ერთნაირი სისასტიკითაა განწყობილი.

და დასასრულს, მინდა აღვნიშნო, რომ მეცნიერთა ინტერესი ას-სამავალის მიმართ განპირობებულია მისი ებრაული წარმოშობით, რადგან მისი პოეზია ერთ-ერთი ნათელი წერტილია იმ აზრის დასამტკიცებლად, რომელიც შუქს მოჰფენს იმ საკითხს, როგორიცაა ებრაელთა ზეგავლენა ისლამამდელ არაბულ

პოეზიაზე. აქ, პირველ რიგში, გამოსაკვლევიან, თუ რომელი პოემა ან თუნდაც ბეითი არის ნაყალბევი; ას-სამავალის ლექსები შესასწავლიან, მაგრამ მისი შემოქმედება მოითხოვს სრულფასოვან ანალიზს, გამოკვლევას, რადგან ეს საკმაოდ კარგ წარმოდგენას შეგვიქმნის ამ პერიოდის როგორც ლიტერატურულ პროცესებზე, ასევე იუდაიზმის ისტორიაზე არაბეთის ნახევარკუნძულზე.

დამოწმებული ლიტერატურა

ნ. გელოვანი, გ. სანიკიძე, 2009 - ნ. გელოვანი, გ. სანიკიძე, ისლამი (რელიგია, ისტორია, ცივილიზაცია), თბ., 2009.

ისლამის ენციკლოპედია -The Encyclopaedia of Islam. VOL VIII, Leiden - New York. E.J Brill 1991.

გ. ლევი დელია ვიდა, 1931 - G. LeviDelia Vida, *A proposito di as-Samaw'al*, in *RSO*, XIII (1931), 53-72 (fundamental)

ზ. ცხვედიანი, 2007-2008 - ზ. ცხვედიანი, ენობრივი კონტაქტები სემიტურ სამყაროში: იუდეური არაბული, სემიტოლოგიური ძიებანი VII, თბ., 2007-2008.

الديوان السموال

M. Steinschneider, 1902 - M. Steinschneider, *Die arabische Literatur der Juden*. Frankfurt am Main, 1902.

VAKHTANG TEVDORADZE

HIKMET IN THE POETRY OF AS-SAMAVALI

Despite the fact that before Islam in Arabia paganism was towering, two prime monotheistic religion (Judaism and Christianity) still invaded the peninsula and made great cultural influence on Jahili period and on the matter of emerging Islam as well, but in Quran more attention is given to Judaism than Christianity.

Before Islam period in the north of Mecca there were numerous tribes loyal to Judaism, after Muhammad became the leader of Muslim Mecca, the idea that he had quite good and tight relations with above mentioned tribes seems really reasonable. We see from this that at the initial stage of emerge and development of Arabic culture, Jews had already been living on peninsula.

Arabic-Jewish works of literature are almost the similar to pure Arabic. Most remarkable is the fiction literature of As-Samavali, his approaches and honesty towards words, phrases of wisdom, where the poet talks about birth, death and which is most interesting - about judgment day.

Here influence of Judaism is evident, in particular of "aggada" (means narration in Aramaic language). (Part of talmudical literature, important field, the aim of which is reviewing Biblical viewpoints and approaches, and it was verbally narrated as the whole poetry before Islam).

Poet expresses his idea about life and its ruthlessness, talks about a person with his whole heart, humanity, his awareness. He knows positive qualities of a person, particularly braveness, appreciates heroes and warriors, paints the ruthless pictures of life.

Poetry of As-Samavali is one of the light points to assert the idea which highlights the issue, such as Jewish influence on Arabic poetry before Islam. But here it needs to be researched which poem or beit is falsified.